

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาทรัพยากรบุคคลนั้นนับว่ามีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับประเทศกำลังพัฒนา ทั้งนี้เพราะทรัพยากรบุคคลนั้นเป็นปัจจัยเบื้องต้นที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในทุกรูปแบบ ประเทศที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็วก็เพราะคนในประเทศนั้นมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง ประสิทธิภาพของบุคคลที่มีต่อการพัฒนาประเทศขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอย่างน้อยสองประการคือ มโนภาพแห่งตนและแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Atkinson 1970:12) มโนภาพแห่งตนมีอิทธิพลต่อทัศนคติ ความคิด ความรู้สึก ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนการปรับตัวของคน และมีความสัมพันธ์อย่างมากมายกับพฤติกรรมของมนุษย์ (ฮาไพ คิริพิพัฒน์ 2515:91) เพราะมโนภาพแห่งตนเป็นความรู้สึกและความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง อันเป็นผลมาจากการรับรู้ของตนที่มีต่อตนเอง เช่น การรับรู้ตนเองว่าเป็นคนอย่างไร มีความสามารถอะไร มีปัญหาหรือปมด้อยอะไร เป็นต้น ความเชื่อและความคิดเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับตนเองที่รวมกันเข้านี้จะ เป็นเครื่องบ่งชี้หรือเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของบุคคลนั้น (ทีคณา แคมมณี 2526:14)

บุคคลที่มีมโนภาพแห่งตนดีจะมีบุคลิกภาพดี มีความเชื่อมั่นในตนเอง ภาคภูมิใจในตนเอง มีความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งจะแสดงความสามารถให้ผู้อื่นยอมรับ (Bloom 1977:194) เพอร์คีย์ (Purkey 1970:15) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมโนภาพแห่งตนกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่มีมโนภาพแห่งตนสูงและต่ำปรากฏว่านักเรียนที่มีมโนภาพแห่งตนสูงมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงและในทำนองเดียวกัน ผู้ที่มีมโนภาพแห่งตนต่ำมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ นักเรียนเป็นจำนวนมากที่ประสบปัญหายุ่งยากในโรงเรียนมีสาเหตุมาจากการรับรู้ความสามารถในการเรียนหรือการทำงานของตนเองผิดไป มโนภาพแห่งตนของเด็กเป็นแรงผลักดันเบื้องต้นที่ทำให้เด็กพยายามทำงานให้บรรลุเป้าหมาย อันมีผลต่อสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของเด็ก

"ตน" มีอยู่สามอย่างคือ "ตนจริง" "ตนในอุดมคติ" และ "ตนตามการรับรู้ของผู้อื่น" ตนจริงคือการรับรู้ว่าตนเองเป็นใคร มีความสามารถเพียงไร มีความคับข้องใจหรือกังวลใจอย่างไร ตนในอุดมคติคือคนที่เราอยากจะเป็น ทุกคนย่อมมีความปรารถนาสูงส่งอยากจะให้ตนดีกว่าที่เป็นจริง เช่น อยากเก่ง อยากสวย อยากรวย ตนตามการรับรู้ของผู้อื่นคือการรับรู้ของคนอื่นว่าเราเป็นอย่างไร มีส่วนดีและไม่ดีอะไรบ้าง ถ้าคนเรามีตนในอุดมคติสูงเกินไปจะเกิดการไม่ยอมรับตนเองขึ้น (Horney 1942:22-23) การยอมรับตนเองเกิดจากความสอดคล้องระหว่างตนจริง ตนในอุดมคติและตนตามการรับรู้ของผู้อื่น พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมานั้นเป็นผลมาจากความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองทั้งสิ้น (Adler 1967:186) เช่น คนที่มีมโนภาพแห่งตนในด้านสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนดี จะมีพฤติกรรมในทางเป็นคนขยัน มีความสนใจ มีแรงจูงใจ มีสมาธิในการทำงาน เป็นต้น (Fanimare 1968:448)

ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองหรือมโนภาพแห่งตน หมายถึง การรับรู้ตนเองทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ทางด้านร่างกายได้แก่การรับรู้ตนเองในเรื่องรูปร่างหน้าตา สุขภาพ ส่วนทางจิตใจ ได้แก่ การรับรู้ถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของตนเอง ความเชื่อมั่นในตนเอง (Hurlock 1964:525-529) คนที่มีมโนภาพแห่งตนดีจะมีบุคลิกภาพดี มีความวิตกกังวลต่ำ มีความสามารถในการเป็นผู้ว่า (Rogers 1962:21-23) และสามารถปรับตัวได้อย่างดี ไม่รู้สึกเป็นปมด้อยทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ (ประนอม สโรชมาน 2520:95) มโนภาพแห่งตนเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ตั้งแต่ระยะเริ่มต้นของชีวิต โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์ต่าง ๆ ซึ่งบุคคลจะสะสมข้อมูลเกี่ยวกับตนเองและสิ่งแวดล้อมจนเกิดมโนภาพแห่งตนขึ้น (กิตานา แคมมณี 2526:14) เด็กจะมีพัฒนาการและฝึกหัดแบบแผนของการกระทำและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองตั้งแต่เกิด ความคิดเห็นนี้ไม่เกิดขึ้นในทันทีทันใดและไม่ใช่เป็นแบบเกิดขึ้นทั้งหมดหรือไม่เกิดเลย แต่จะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นช้า ๆ และต่อเนื่องกันทุกระยะของขั้นพัฒนาการของบุคคล (Ames 1970:29-30)

ในการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาชั้นนี้ แนวความคิดในการพัฒนาหรือเสริมสร้างความรู้สึคนึกคิดเกี่ยวกับตนเองหรือมโนภาพแห่งตนในทางบวกให้แก่เด็ก นับว่าเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง เนื่องจากมีผลงานวิจัยจำนวนมากที่แสดงและพิสูจน์ให้เห็นว่า มโนภาพแห่งตนของเด็กมีความสัมพันธ์โดยตรงกับผลสัมฤทธิ์และพัฒนาการทางการเรียนของเด็ก รวมทั้งมีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพและความสัมพันธ์ทางสังคมของเด็กด้วย (กิตานา แคมมณี 2526:14) ครู

มีบทบาทในการช่วยให้เด็กเกิดความคิดที่คิดและถูกต้องเกี่ยวกับตนเอง ปฏิกริยาของครูที่มีต่อนักเรียน เช่น สีหน้าที่ครูแสดงออก คำติชม ความเชื่อมั่นในความสามารถของเด็ก ระดับความง่ายของงานที่มอบหมาย มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้และมโนภาพแห่งตนของนักเรียนทั้งสิ้น (อาไพ ศิริพิพัฒน์ 2515:99) ช่วงสำคัญที่จะวางรากฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมทางสังคมและการพัฒนามโนภาพแห่งตนสำหรับเด็กประถมศึกษาชั้นนั้น สำหรับเด็กชายควรจะอยู่ในระหว่างอายุ 6 ปีถึง 12 ปี ส่วนเด็กหญิงควรอยู่ในระหว่างอายุ 6 ปี ถึง 10 ปี (นวลศิริ เปาโรหิตย์ 2520:176) เด็กในช่วงนี้จะมีพัฒนาการของความคิดเกี่ยวกับศีลธรรมและค่านิยมตามลำดับขั้นของเซลแมนในขั้นที่สี่คือขั้น Instrumental-Orientation Stage ซึ่งหมายถึงขั้นของการชอบแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เริ่มมีมิตรจิต มิตรใจต่อกันและเริ่มเข้าสู่ขั้นที่สามด้วยคือขั้น Golden Rule Stage ซึ่งหมายถึงขั้นของการรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา รู้จักอยากทำดีต่อผู้อื่นอย่างที่ต้องการให้เขาดีต่อตน รู้จักเหตุผล มองปัญหาได้หลายด้านขึ้นด้วย (Saleman 1973: ไม่ปรากฏเลขหน้า)

มโนภาพแห่งตนเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้โดยการสร้างสถานการณ์ของสิ่งแวดล้อมของบุคคลให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง มีความภาคภูมิใจในตนเอง และมีความเชื่อว่าเขามีความสามารถที่จะทำงานชนิดนั้น ๆ ให้ลุล่วงไปด้วยดี ถ้าเด็กมีความคิดเกี่ยวกับตนเช่นนี้แล้วเด็กจะพยายามใช้ความสามารถที่มีอยู่อย่างเต็มที่ในพฤติกรรมต่าง ๆ ของเขา (พรธกพิทย์ เกษะนันท์ 2516:67) สำหรับการเรียนรู้เพื่อพัฒนามโนภาพแห่งตนนั้นสามารถทำได้หลายวิธี การใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เป็นวิธีการหนึ่งซึ่งจะใช้พัฒนามโนภาพแห่งตนได้ เพราะวิทยาการด้านนี้ครอบคลุมเนื้อหาในเรื่องพฤติกรรมมนุษย์ ลักษณะการรวมกลุ่ม การแก้ปัญหา การตัดสินใจ การเสริมสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีในกลุ่ม ตลอดจนความเข้าใจตนเองและผู้อื่น (ทศินา เขมมณี 2522:18)

กลุ่มสัมพันธ์มีคุณค่าในด้านการสนองความต้องการพื้นฐานทางด้านจิตใจของบุคคล และยังช่วยเสริมสร้างพัฒนาการทางอารมณ์ สังคม ทักษะคิด ความสนใจและความเจริญงอกงามในด้านความรู้และทักษะอีกด้วย เมื่อบุคคลได้รับพัฒนาการในด้านต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้เกิดความภาคภูมิใจ มั่นใจและเห็นคุณค่าของตนเอง มีความลุ่มหลงใหลเพราะรู้สึกว่ามีความรักตน และสามารถปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ดี นั่นคือมีมโนภาพแห่งตนดีขึ้น (Strang 1957:13-14) กลุ่มสัมพันธ์ช่วยให้การทำงานเป็นกลุ่มราบรื่นได้ผลดี ทักษะที่ใช้ในกลุ่มสัมพันธ์สามารถ

พัฒนาด้านมนุษยสัมพันธ์และการรับรู้ของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี ทักษะที่ผู้เรียนจะได้รับจากกลุ่มสัมพันธ์คือ ทักษะการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น ทักษะการใช้วิจารณญาณตัดสินใจและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ทักษะในการช่วยเหลือผู้อื่น ทักษะในการวิจารณ์วิเคราะห์คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมต่าง ๆ และทักษะในการพัฒนาตนเอง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนรู้จักตนเองมากขึ้น (เกตุมา เทียนเล่ม 2515:30-31)

กิจกรรมกลุ่มช่วยส่งเสริมและสร้างเสริมทางด้านจิตวิทยาอย่างมาก กล่าวคือทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการรับรู้ ทางความรู้สึก มีการตระหนักถึงความรู้สึกของตนเองและผู้อื่นมากขึ้น ตลอดจนกล้าที่จะเปิดเผยความรู้สึกของตนเอง มีความจริงใจและแสดงออกอย่างธรรมชาติ มีการเปลี่ยนแปลงทางความสามารถในการควบคุมความรู้สึกต่าง ๆ ของตนเอง มีการแสดงพฤติกรรมที่ตรงกับความรู้สึกของตน มีแนวทางในการสร้างแรงจูงใจ มีความเข้าใจตนเอง (Self-Actualization) นอกจากนี้การเรียนรู้โดยการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ยังช่วยฝึกทักษะทางสังคมซึ่งเป็นทักษะที่ช่วยให้อยู่ร่วมกันและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น เช่น ทักษะการเป็นผู้ให้และผู้รับ การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม การควบคุมตนเอง การยอมรับความสามารถของตนเองและผู้อื่น การรับผิดชอบในหน้าที่และการรู้จักสิทธิของตนเองและผู้อื่น (วิไลวรรณ สันถะโกมล 2522:50)

การพัฒนาเยาวชนของชาตินับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง การช่วยให้เด็กเกิดมโนภาพแห่งตนในทางที่ดีเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะช่วยเสริมสร้างให้เด็กมีบุคลิกภาพที่ดี และมีพฤติกรรมที่เหมาะสม มโนภาพแห่งตนในทางที่ดีจะส่งผลให้เด็กเป็นผู้ที่มีประสิทธิภาพในการเรียนและการทำงาน มองเห็นคุณค่าและยอมรับในความสามารถของตนเอง เด็กจะพยายามทำสิ่งต่าง ๆ อย่างเต็มความสามารถและทำตนให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุด เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมทำให้เด็กอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ผู้วิจัยมองเห็นความสำคัญในเรื่องนี้จึงได้ทำกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์มาใช้ในการพัฒนามโนภาพแห่งตนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ซึ่งเป็นวัยที่เหมาะสมที่จะปลูกฝังมโนภาพแห่งตนในทางที่ดีให้ โดยการนำเนื้อหาที่เกี่ยวกับการพัฒนามโนภาพแห่งตนมาสร้างเป็นกิจกรรมเพื่อใช้สอนนักเรียนแล้วนำผลการทดลองมาเปรียบเทียบกับนักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษามโนภาพแห่งตนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ก่อนและหลังการไปกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์
2. เพื่อเปรียบเทียบมโนภาพแห่งตนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับและไม่ได้รับการฝึกกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์

ขอบเขตของการวิจัย

1. ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนศรีเยี่ยมอนุสรณ์ สังกัดกรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2528 จำนวน 60 คนเท่านั้น
2. เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองคือ กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยมีเนื้อหาทั้งหมด 11 เรื่องคือ

- กิจกรรมที่ 1 20 คำถาม : การสร้างความคุ้นเคยและบรรยากาศที่เป็นกันเอง
- กิจกรรมที่ 2 ต่อรูปสามเหลี่ยม : การสร้างมนุษยสัมพันธ์
- กิจกรรมที่ 3 พระราชาหาของ : การลดระดับความวิตกกังวล
- กิจกรรมที่ 4 ตัดสินใจ : การสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง
- กิจกรรมที่ 5 กล่อมหมึกฉรรรย์ : การปรับตัวในสถานการณ์ต่าง ๆ
- กิจกรรมที่ 6 นิทานรอบวง : การมองเห็นคุณค่าของตนเอง
- กิจกรรมที่ 7 ดอกไม้วิเศษ : ความแตกต่างระหว่างบุคคล
- กิจกรรมที่ 8 ฉันคือใคร : การสำรวจตนเอง
- กิจกรรมที่ 9 ช่วยกันต่อเติม : การปรับปรุงตนเอง
- กิจกรรมที่ 10 ล่องอาสาสมัคร : การยอมรับตนเอง
- กิจกรรมที่ 11 ช่องความคิด : การสร้างทัศนคติที่ดีต่อตนเอง

3. การทดลองฝึกกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ ใช้เวลาในการฝึกกลุ่มทดลอง 33 คาบๆ ละ 20 นาที

4. ตัวแปรที่ทำการศึกษามีดังนี้

ก. ตัวแปรอิสระได้แก่

- กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์

- ข. ตัวแปรตาม ได้แก่
- มโนภาพแห่งตน

สมมติฐานการวิจัย

นัก เรียนที่ได้รับการฝึกด้วยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์มีมโนภาพแห่งตนในทางบวกสูงกว่า
นัก เรียนที่ไม่ได้รับการฝึกด้วยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์

ข้อตกลงเบื้องต้น

การวิจัยครั้งนี้ถือว่าแบบสอบถามความคิดเห็น เกี่ยวกับตนเองของเพียร์และแฮร์ลีย์
สามารถใช้อัตมโนภาพแห่งตน เพื่อรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ได้

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

มโนภาพแห่งตน หมายถึงความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิด ทศันคติที่บุคคลมีต่อ
ตนเองทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งมีผลมาจากการเรียนรู้ จากประสบการณ์ที่ตนได้มีความ
สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถวัดได้โดยใช้แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองของ
เพียร์และแฮร์ลีย์ (The Piers-Harris Children's Self-Concept Scale) ซึ่ง
สอบถามการรับรู้ของบุคคลที่มีต่อตนเองใน 7 ด้านดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ด้านพฤติกรรม (Behavior) หมายถึงสิ่งที่บุคคลแสดงออก

องค์ประกอบที่ 2 ด้านสภาพทางสติปัญญาและสถานภาพในโรงเรียน (Intellectual and School Status) หมายถึงความสามารถในการรับรู้อย่างแม่นยำและความ
สามารถที่จะเข้าใจและระลึกถึงสิ่งที่ผ่านมาได้และสภาพชีวิตในโรงเรียน

องค์ประกอบที่ 3 ด้านรูปร่างลักษณะและคุณลักษณะ (Physical Appearance and Attributes) หมายถึงลักษณะที่มองเห็นของรูปร่างหน้าตา และการแสดงออกของแต่ละ
บุคคลที่เป็นลักษณะรูปแบบโดยเฉพาะเป็นประจำ สม่ำเสมอ

องค์ประกอบที่ 4 ด้านความวิตกกังวล (Anxiety) หมายถึงสภาวะความรู้สึกร
ที่รบกวนความรู้สึกนึกคิดตลอดเวลา ทำให้เกิดความกังวลทุกชั่วขณะหรือมีปัญหา

องค์ประกอบที่ 5 ด้านความเป็นคนที่น่านิยม (Popularity) หมายถึงเป็นที่นิยม

ของเพื่อนฝูงหรือผู้ที่รู้จักกัน เป็นที่ยินชอบของบุคคลทั่วไป

องค์ประกอบที่ 6 ด้านความสุขและความพอใจ (Happiness and Satisfaction) หมายถึงความรู้สึกพึงพอใจไม่ว่าจะเป็นความคิด หรือการกระทำในสิ่งต่าง ๆ แล้วมีความสุขได้

องค์ประกอบที่ 7 ด้านที่เป็นลักษณะโดยรวม (Total number of the scores) หมายถึงความรู้สึกนึกคิดต่อตนเอง รวมทั้ง 6 องค์ประกอบที่กล่าวมา

กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดให้กลุ่มได้ทำร่วมกัน เพื่อช่วยให้คนในกลุ่มมีความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและผู้อื่น สามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และสามารถอยู่ร่วมกันหรือทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ กิจกรรมดังกล่าวจะใช้วิธีการหลาย ๆ วิธีผสมผสานกันเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยผ่านกระบวนการดังนี้

1. ผู้เรียนต้องมีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมอย่างทั่วถึง
2. ทุกคนในกลุ่มมีส่วนร่วมเป็นแหล่งความรู้ให้แก่กลุ่ม
3. ผู้เรียนจะค้นพบข้อเรียนรู้ด้วยตนเอง
4. ผู้เรียนมีโอกาสได้พูดถึงหรือประเมินการกระทำของตนเองและผู้อื่น
5. ผู้เรียนมีโอกาสได้อภิปรายเกี่ยวกับการนำความรู้ที่ตนเองได้รับไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ประจำวัน

นักเรียน หมายถึงนักเรียนที่กำลังเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนศรีเอี่ยมอนุสรณ์ สังกัดกรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2528 จำนวน 60 คน

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

1. เป็นแนวทางสำหรับครูผู้สอนในการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อพัฒนามโนภาพแห่งตนในทางบวกอันเป็นพื้นฐานที่มั่นคงในการพัฒนาบุคลิกภาพและพฤติกรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษา
2. ทำให้ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาระดับถึงถึงความสำคัญของกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ในการเสริมสร้างบุคลิกภาพและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียนระดับประถมศึกษา
3. เป็นการเผยแพร่ความรู้ในการนำกลุ่มสัมพันธ์ไปใช้ในการเรียนการสอนและการพัฒนาเยาวชนของชาติ